

معیارهای اسلامی

علیرضا دوری*

پوشش زنان

والگوی مصرف آن

حقیقت‌آمیز علی‌محمدی

مفوله «پوشش» و «استتار بدن» به عنوان جزء جدایی ناپذیر حیات انسانی، امری کاملاً مشهود و بی نیاز از تعدیل است. برای «پوشش» و «لباس» کارکردهایی در دو حوزه «فردی» و «اجتماعی» قابل تصور است: الف: کارکردهای فردی؛ همچون پاسخگویی به نیاز فطری «خود استتاری» و تأمین امنیت در برابر گرما و سرما. ب: کارکردهای اجتماعی؛ از جمله کارکردهای اجتماعی «پوشش» و «لباس»، هویت بخشی آن است، چراکه نوع پوشش نشان دهنده سنت‌ها، ارزش‌ها و باورهای یک جامعه است.

اسلام در باب «حجاب» که از ضروریات آن است دستوراتی درباره الگوی پوشش و حدود آن صادر کرده؛ برای مثال، فرد مسلمان از پوشیدن لباس‌های شهرت و تفاخر نهي شده و در مقابل استفاده از مقنعه‌های بزرگ و روسری سفارش شده است. علاوه بر باورهای دینی عوامل دیگری همچون شرایط جغرافیایی و موقعیت اجتماعی - اقتصادی افراد در نوع پوشش آنها مؤثر می‌باشد.

در پایان این مقاله به انواع الگوهای رایج پوشش زنان در بازار مصرف پرداخته شده است.

آرشیو صادق

مقوله پوشش و لباس از جمله مسائلی است که همواره انسان در زندگی با آن در ارتباط بوده و بعنوان یک نیاز ضروری و جزء جدایی ناپذیر حیات خود، به آن نگرسته است. این تعلق و نیاز به پوشش و استتار بدن، در طول تاریخ بشری و در میان ملل و اقوام مختلف وجود داشته و امری کاملاً مشهود و بی نیاز از تعریف است.^۱ مسئله دیگر اینکه مقوله پوشش و لباس او ویژگیهای منحصر بفرد انسان است، لذا این امر در میان سایر موجودات و از جمله حیوانات وجود ندارد و حیوانات با استفاده از قابلیت‌های فیزیکی اندام بدن خود از جمله پوست بدن، مو، پشم و یا پر در پرندگان از خود در شرایط متنوع جوی و محیطی محافظت می‌کنند.

لباس در زندگی امروزه انسانها کارکردهای گسترده و متنوعی دارد. از جمله کارکردهای فردی این مقوله، پاسخگویی به نیاز فطری «خود استتاری» است. براساس این نیاز، انسان در هر شرایطی حتی در محیطی که کسی نباشد، تمایل درونی به بر خورداری از حداقل میزان پوشش دارد و از برهنگی می‌پرهیزد.^۲ همچنین تأمین امنیت فردی از جهت محافظت بدن از گرما و سرما و شرایط متنوع جوی (آفتاب شدید، باد و باران)، گزند حشرات موذی و جلوگیری از تحریک هوسبازان برای هرگونه اقدام احتمالی، عامل مهمی برای رعایت پوشش در محیط خارج از خانه محسوب می‌شود.

پوشش و بهره گیری از لباس به نیاز طبیعی خودآرایی و زیبایی دوستی انسان نیز پاسخ می‌دهد.^۳ تنوع الگوهای پوششی در میان افراد و نیز زیبایی‌ها و جذابیت‌های بکار رفته در لباسها، مؤید این مسئله می‌باشد. افراد با توجه به سلیق، انگیزه‌ها و فرهنگ حاکم بر محیط، در انتخاب شکل، رنگ و جنس لباس مورد علاقه خود اعمال نظر می‌کنند و با جلوه‌گری از طریق آن به حس خودآرایی و زیبایی دوستی درونشان پاسخ می‌دهند. متأسفانه امروزه با زیاده روی در پرداختن به این امر، جنبه‌های منفی پوشش در قالب تجمل‌گرایی، مدپرستی و خودنمایی نمود بیشتری یافته است که می‌توان گفت علت اصلی آن غفلت از خودآرایی درونی و تهذیب نفس است. در سوره اعراف به این مهم اشاره شده است: «یا بنی آدم قد انزلنا علیکم لباساً یواری سوءاتکم و ریشاً و لباس التقوی ذلک خیر...» ای فرزندان آدم! ما لباسی که ستر عورت شما کند و جامه‌های زیبا و نرم برای شما فرستادیم و بر شما باد به لباس تقوا که این نیکوترین جامه شماست.^۴

از سوی دیگر کارکردهای اجتماعی لباس را نمی‌توان نادیده گرفت. امروزه لباس هویت خاصی را به افراد و حتی جوامع بخشیده است.^۵ الگوهای مختلف پوشش ضمن ایجاد شخصیت و منزلت فردی می‌توانند بیانگر سنتها، ارزشها و نوع فرهنگ حاکم بر جوامع باشند.^۶

وهای مختلف پوشش ضمن ایجاد شخصیت و منزلت فردی می‌توانند بیانگر سنتها، ارزشها و نوع فرهنگ حاکم بر جوامع باشند.

مهمتر از همه، لباس امروزه نماد فرهنگی جوامع و جزئی از پیکره آن محسوب می‌شود تا جایی که با هنجارها و ارزشهای حاکم بر جوامع گره خورده و به

عنوان یکی از ابزار مهم در جهت شناسایی فرهنگهای مختلف و حتی تحول در ساختار فرهنگی یک جامعه بکار گرفته می‌شود. از این رو بسیاری از قدرتهای استعماری، از این حربه برای نفوذ فرهنگی در ملتها و در نهایت سلطه همه جانبه بر آنها استفاده می‌کنند. واقعه کشف حجاب در دوران رضا خان پهلوی و تلاش اروپاییان برای ترویج فرهنگ استتال در ایران از طریق ارائه الگوهای ضد اخلاقی پوشش غربی در پیش از انقلاب گواه بر این مدعا است.

پس از این توضیح باید گفت، تمام ادیان الهی بویژه دین مبین اسلام، به مسئله پوشش بعنوان یک نیاز طبیعی و ارزش، توجه خاصی نموده و ابعاد معنوی آن را نیز مطرح کرده اند که دیدگاه اسلام در این رابطه منحصر بفرد است. دین اسلام با توجه به امتیاز انسان نسبت به سایر موجودات در همه احکام و تعالیم خود نیازهای مادی و معنوی و ویژگیهای متعالی او را در نظر گرفته است. بر این اساس احکام اسلام در پرهیز از اختلاط نامشروع میان زن و مرد و رعایت حدود شرعی در این رابطه مطابق با مصالحی است که در زندگی فردی و اجتماعی انسان وجود دارد و می‌تواند منجر به سعادت و تکامل مادی و معنوی او شود.

مسئله پوشش زنان در احکام و تعالیم دین اسلام از اهمیت خاصی برخوردار است که در کنار مباحث و موضوعات مربوط به روابط میان زنان و مردان و مسائل شرعی آن مطرح می‌شود. بطور کلی معیارهای مطلوب پوشش زن مسلمان در اسلام را می‌توان در کلمه «حجاب» خلاصه کرد. امروزه به زنی که در انجام وظایف شرعی خود کوتاهی کرده و پوشش اسلامی را رعایت نکند، بد حجاب یا بی حجاب گویند. کلمه حجاب، در لغت به معنای پرده افکندن و حایل قراردادن میان دو چیز است و امروزه به پوشش ظاهری زنان اطلاق می‌شود.^۷

البته در آیات و روایات به معنای نخست اشاره شده و کلمه حجاب در معنای دوم بکار نرفته است. در داستان حضرت سلیمان، غروب خورشید اینگونه توصیف می‌شود: «حتی توارت بالحجاب»، یعنی تا آن وقتی که خورشید در پشت پرده مخفی شد.^۸ همچنین در سوره احزاب آمده است: «... و اذا سألتموهن متاعاً فسنلوهن من وراء الحجاب...» اگر از آنها متاع و کالای مورد نیاز مطالبه کنید از پشت پرده از آنها بخواهید.^۹

البته لازم بذکر است علاوه بر معنای لغوی و اصطلاحی کلمه «حجاب» تعابیر مختلفی نسبت به آن ذکر شده است که به اختصار به برخی از آنها اشاره می‌کنیم:

الف - عفاف ذهن: نپرواندن ذهنیت گناه و معصیت در ذهن و پرهیز از فکر و خیالات باطل از توصیه‌های اسلام است. چرا که مقدمه و زمینه ساز سقوط انسان در ورطه گناه و ارتباط نامشروع، ذهنیت سازی آن است. همان طور که در احادیث آمده است، برخی افراد بدون آنکه مرتکب عمل زشت زنا شوند، در خود ذهنیت زنا را می‌پروراندند و در فضای روحی زنا بسر می‌بردند.

ب - عفاف نگاه: از دستورات مؤکد اسلام رعایت نگاه و پرهیز از نظر کردن به نامحرم است. چرا که بیشترین تأثیر منفی را بر دل می گذارد. با توجه به اهمیت مسأله، خداوند در سوره نور می فرماید: «و قل للمؤمنین یغضوا من ابصارهم و یحفظوا فروجهم ذلک ازکی لهم ان الله خبیر بما یصنعون» به مؤمنان بگو چشمهای خود را (از نگاه به نامحرم) فروگیرند و دامان خود را حفظ کنند، این کار برای آنها پاکیزه تر است خداوند از آنچه انجام می دهند آگاه است.^{۱۱} همچنین در حدیثی پیامبر فرمود: «النظره سهم مسموم من سهام ابلیس» نگاه به نامحرم همچون تیری است که شیطان به قلب انسان می زند.^{۱۲}

ج - عفاف گفتار: فقهای اسلامی تأکید دارند که برای زن جایز نیست صدای خود را بگونه ای خوش آهنگ، نازک و ملایم جلوه دهد که موجب تحریک نامحرم شود. علاوه بر این در برخورد با نامحرم از بیان کلمات و الفاظ احساسی و تحریک کننده پرهیزد و در گفتار حدیث نشان دهد تا افراد ضعیف الایمان و بیمار دلان سوءاستفاده نکنند. با توجه به اهمیت مسئله، قرآن کریم خطاب به همسران پیامبر فرمود: «فلا تخضعن بالقول فیطمع الذی فی قلبه مرض و قلن قولا معروفا» با صدای نرم، بگونه هوس انگیز سخن نگویند که بیمار دلان در شما طمع نکنند بلکه به خوبی و شایسته سخن بگویند.^{۱۳}

د - عفاف در تعاملات رفتاری (در برخورد حسی): اسلام هر گونه ارتباط و برخورد حسی میان زن و مرد اجنبی را حرام کرده است. لذا مرد نمی تواند با هیچ عضوی از اعضاء خود با عضوی از اندام بدن زن نامحرم تماس حاصل نماید. از این رو مصافحه (دست دادن)، بوسیدن و لمس کردن اعضاء بدن زن نامحرم حرام است. امام صادق (ع) می فرماید: «ما من احد الا و یصیب خطأ من الرنا، زنا العینین النظر و زنا الفم التقبیله و زنا الیدین اللمس» هیچکس نیست مگر اینکه دچار بهره ای از گناه زنا می شود. زنا زنا چشمها نگاه به نامحرم است و زنا زنا دهان بوسیدن نامشروع و زنا زنا دستها تماس دستها با بدن نامحرم است.^{۱۴}

ه - عفاف در رفتار و معاشرت: زن مسلمان علاوه بر پوشش ظاهری باید در نوع حرکات، برخوردها و حتی راه رفتن نیز زمینه سوءاستفاده افراد اجنبی و هوسباز را از میان ببرد. — برخوردهای سنگین توأم با متانت، شرم و

حیا، تواضع و وقار، کم گویی و پرهیز از گشاده رویی مفرط، برخوردهای جلف، معاشرت دوستانه و اختلاط با مرد بیگانه بر یک زن مسلمان لازم است. در سوره نور آمده است: «و لا یضربن بأرجلهن لیعلم ما یخفین من زینتهن» نباید زنان هنگام راه رفتن پای خود را بر زمین بکوبند تا زینت پنهانشان دانسته شود.^{۱۵}

و - عفاف در زینت: زن مسلمان باید علاوه بر پوشش اعضاء و اندام خود، هر نوع زیور و زینت را از معرض دید نامحرم پنهان سازد و از هرگونه آرایش و خودنمایی در بابر افراد بیگانه و اجنبی پرهیزد تا زمینه جلب توجه و تحریک آنان فراهم نشود. با توجه به اهمیت مسأله در سوره نور خداوند می فرماید: «و قل للمؤمنات یغضن من ابصارهن و یحفظن فروجهن و لایبدین زینتهن الا ما ظهر منها...» (ای رسول ما) زنان مؤمنه را بگو تا چشمها و فروج و اندامشان را محفوظ دارند و زینت و آرایش خود را جز آنچه قهراً ظاهر می شود، در برابر بیگانه آشکار نسازند.^{۱۶}

ز - عفاف در پوشش: حکم و جوب حجاب زن در برابر نامحرم یکی از احکام مسلم اسلام است که در باره آن تردیدی نیست. در قرآن کریم روایات و احکام فقهی به این مسئله و کیفیت آن اشاره شده است. لذا علاوه بر تعابیر ذکر شده در مقوله حجاب، زن مسلمان مهم تر از همه باید حدود شرعی را در پوشش ظاهری خود رعایت کند و اندام بدن را از معرض دید دیگران پنهان سازد.

بطور کلی تمامی مباحث مطرح شده در باب حجاب و پوشش اسلامی زنان به دو محور اساسی باز می گردد: نخست رعایت حد پوشش به معنای حفظ عورت و دیگری پرهیز از خودآرایی نامشروع است.

اسلام از زنان خواسته است که حدود پوشش اسلامی را، به منظور حفظ عورت خود رعایت کنند؛ با توجه به روایات و تفاسیر آیات قرآن کریم، عورت زن، تمامی اعضاء بدن او بجز قرص صورت و دو کف دست می باشد و لذا الگوی پوششی مورد استفاده زنان باید بگونه ای باشد که بتواند این حدود را تأمین کند. در سوره نور آمده است: «و قل للمؤمنات یغضن من ابصارهن و یحفظن فروجهن و لایبدین زینتهن الا ما ظهر منها...» به زنان مؤمنه بگو چشمهای خود را فروبندند و عورتهای خود را پوششیده نگاه دارند و زینتهای خود را جز آن مقداری که ظاهر است آشکار ننمایند.^{۱۷}

در تفسیر استثناء آیه «الا ما ظهر منها» یعنی آن مقداری که زنان در پوشش خود می توانند آشکار نمایند، به احادیث متعددی استناد شده است. از آن جمله در حدیثی پیامبر در برخورد با اسماء دختر ابوبکر می فرماید: «یا اسماء! ان المرأة اذا بلغت الحیض لم تصلح ان

یری منها الا هذا وهذا وأشار الی کفه ووجهه ای اسماء همین که زن به حد بلوغ رسید سزاوار نیست چیزی از بدن او دیده شود مگر این و این و اشاره فرمود به چهره و قسمت میج به پایین دستش.^{۱۷}

علاوه بر این، پوشش زنان ضمن تأمین حدود پوشش اسلامی، باید بتواند برجستگیهای اندام بدن را نیز بپوشاند و بعبارتی گشاد باشد و از سوی دیگر بدن نما نباشد یعنی پارچه آن از زیر اندام بدن را نمایان نسازد.

در مسئله دوم ضمن تأکید بر آراستگی و خودآرایی مشروع زنان در برابر محارم به ویژه همسر، اسلام از آنان خواسته است تا از خودآرایی نامشروع در برابر نامحرمان و در محیط اجتماع بپرهیزند و زیور و زینت خود را جز در برابر محارم آشکار نکنند و از هر عاملی که موجب تحریک و جلب توجه نامحرمان شود دوری کنند. مظاهر خودآرایی زنان عبارتند از:

الف - زیور آلات زنانه اعم از گردنبند (سینه گردن)، گوشواره، خلخال، بازوبند، دست برنجی، تاج و ... «... و لایبیدین زینتن الا ما ظهر منها...» زینتهای خود را (از جمله زیورآلات) جز آن مقداری که آشکار است ظاهر نمایند.^{۱۸}

ب - آرایش نمودن، سر، صورت، دستها و پاها و... اعم از سرمه زدن، رنگ مو، آرایش صورت، خضاب کردن دست، ابرو گرفتن، لک زدن ناخنها و... «... و لا تبرجن تبرج الجاهلیه الاولى...» و هرگز مانند دوره جاهلیت نخستین آرایش و خودآرایی نکنید.^{۱۹}

ج - استعمال عطر: پیامبر فرمود: «إذا تطیب المرأة لغير زوجها فانما هو نار» زنی که خود را برای دیگران خوشبو کند، او خود آتش است و ننگ محسوب می شود.^{۲۰}

د - پوشیدن لباسهای فاخر، زننده و زینتی که باعث جلب

توجه شود: پیامبر فرمود: «ویل للمرأة من الاحمرین الذهب و المعصفه» وای بر زنان از دو سرخی طلا و جامه زیبا (که هر دو زینت بوده و موجب فتنه هستند).

امام راحل (ره) در توضیح المسائل می فرماید: «نگاه کردن به صورت و دستهای زن نامحرمی که صورت

و دستهایش را بزرگ کرده و زینت نموده اگرچه از روی لذت نباشد و ترس افتادن به گناه نیز نباشد، حرام است.^{۲۱}

علاوه بر معیارها و احکام مطرح شده در حدود پوشش اسلامی، برخی از مصادیق پوشش زنان در قالب آیات و روایات بیان شده است که از آن جمله می توان به «جلباب»، «خمار» و «سراویل» اشاره کرد. در سوره نور از زنان

خواسته شده است که از پوشش «خمار» بدرستی استفاده کنند: «ولیضربن بخمرهن علی جیوبهن...»^{۲۲} روسری های خود را بر سینه خود افکنند (تا گردن و سینه با آن پوشیده شود). معنای خمر در این آیه «روسری» است.^{۲۳}

بخشی از معافیتها در پوشش مربوطه به گروه خاصی از بانوان است. از آن جمله پوشش زنان سالمند و نیز کنیزان.

همچنین در سوره احزاب شکل دیگری از پوشش به زنان معرفی می شود: «یدنین علیهن من جلابیبهن...» یعنی جلبابهای خود را بر خویش افکنند.^{۲۴} «جلباب» در این آیه بنا بر تفاسیر، نوعی مقنعه است که از روسری بزرگتر و از چادر کوچکتر می باشد و سر و سینه زن را با پوشش وسیع خود می پوشاند.^{۲۵}

در باره استفاده از شلوار نیز پیامبر فرمود: «اللهم اغفر للسرورات» یعنی خدا رحمت کند زنانی را که شلوار می پوشند.^{۲۶}

همچنین در حدیث دیگری فرمودند: «أیها الناس! إتخذوا السراویلات فانما من أستر تباکم، حصنوا إذا خرجتم» ای مردم! شلوارها را برای پوشش برگزید زیرا آنها پوشاننده ترین لباسها است و بوسیله آن حجاب زنان خود را هنگام خروج از خانه حفظ کنید.^{۲۷}

معافیت های پوششی در زنان

علاوه بر احکام حدود پوشش زنان مسلمان در برابر افراد نامحرم، احکام دیگری نیز وجود دارد که نوعی معافیت را در حدود پوشش بیان می کند. بخشی از معافیتها در پوشش مربوطه به گروه خاصی از بانوان است. از آن جمله پوشش زنان سالمند و نیز کنیزان.

در حدیثی از امام رضا علیه السلام آمده است: «سألته عن الرجل یحل له ان یتظر الی شعر اخت امرأته؟ فقال لا الا ان تكون من القواعد. قلت له: أخت امرأته و الغریبه سواء؟ قال: نعم، قلت: فما لی من النظر الیه منها؟ فقال: شعرها و زراعها» از امام سؤال شد: آیا جایز است به موی خواهر زن نگاه کرد؟ فرمود: نه مگر اینکه از قواعد باشد. سؤال شد: آیا خواهر زن و زن غریبه فرقی ندارند و مثل هم می باشند؟ فرمود: بله، سؤال شد: نگاه به چه عضوی از قواعد جایز است؟ فرمودند: موی سر و ساعد وی.^{۲۸}

در باره پوشش کنیزان در حدیثی از امام صادق علیه السلام آمده است: «علی الصبی اذا احتلم الصیام و علی الجاریه اذا حاضت الصیام و الخمار الا ان تكون مملوکه فانه لیس علیها

خمار الا أن تحب أن تختتم و علیها الصیام» پسر وقتی محتلم می شود روزه بر او واجب است و دختر هنگامی که عادت می شود روزه و روسری بر او واجب است اما بر کنیز روسری واجب نیست مگر اینکه خودش تمایل به پوشاندن سر داشته باشد، لکن روزه بر او واجب است.^{۲۹}

اما بخش دیگر معافیتها، مربوط به حدود پوشش عموم زنان در برابر دیگر افراد است که به مصادیق آن با استناد به آیات و روایات اشاره می کنیم:

حدود پوشش در برابر محارم سببی و نسبی (اعم از شوهر، پدرشوهر، پسر همسر، پدر و بالاتر، پسر شامل نوه پسری یا دختری و پایین تر، برادر، پسر برادر و پسر خواهر).

خداوند در این باره می فرماید: «... و لا یسدین زینتهن الا لبعولتهن او آبائهن او آباء بعولتهن او ابنائهن او ابناء بعولتهن او اخوانهن او بنی اخوانهن او بنی اخواتهن او نساءهن او ما ملکته ایمانهن او التابعین غیر اولی الاربابه من الرجال او الطفل الذین لم یظهروا علی عورات النساء...» زنان باید زینت خود را آشکار نسازند مگر برای شوهرانشان یا پدرانشان یا پدران شوهرانشان یا پسرانشان یا پسران شوهرانشان یا برادرانشان یا پسران برادرانشان یا طفیلیان و افراد تابعی که تمایلی به زن ندارند یا کودکانی که از امور جنسی مربوط به زنان ناتوانند.^{۳۰}

طبق آنچه که در ادامه آیه بیان شده است، پوشش زنان در برابر چهار گروه از افراد که در حکم محارم هستند نیز از معافیتهایی برخوردار است که عبارتند از: زنان هم کیش و مسلمان، اطفال غیر ممیز یا نابالغ، تابعین، یعنی افرادی که یا دیوانه و ابله بوده و نیاز به ولی داشته باشند و از امور جنسی چیزی نفهمند. یا پیرمردانی که به حدی از پیری رسیده اند که نیاز به ولی و سرپرست داشته و دیگر از تمایل و توان جنسی برخوردار نباشند و گروه آخر، مملوکان و بردگان که پوشش زن مسلمان در برابر آنها ساده تر و آسانتر از دیگر افراد است.

لازم بذکر است زنان غیر از این گروه افراد که نامبرده شد، در برابر غیر محارم شامل مردان اجنبی و نامحرم، مردان غیر اجنبی و نامحرم و زنان غیر مسلمان باید پوشش کامل خود را رعایت کنند.

حدود پوشش در برابر زنان غیر مسلمان

در باره لزوم رعایت پوشش زنان مسلمان در برابر زنان غیر مسلمان به بیان یک حدیث مستند اکتفا می کنیم: از امام صادق نقل شده است که آن حضرت فرمود: «لا ینبغی للمرأة ان تنکسعه بین یدی الیهودیة و النصرانیة فانهن یصفن ذلک لازواجهن» زن مسلمان نباید مقابل زن یهودی و نصرانی خود را برهنه کند زیرا آنان صفات زنان مسلمان را نزد شوهرانشان بیان می کنند.^{۳۱}

در باب معافیتهای پوشش باید افزود، میزان معافیتها بشکلی،

محدود و معین شده است و لذا زن مسلمان جز در برابر شوهر خود، حق برهنه شدن در برابر دیگر افراد را ندارد و تنها در آشکار نمودن سر و سینه، دست و ساعد و نیز بخشی از پاها اختیار دارد.

پوشش و مسأله خواستگاری

پوشش در برابر خواستگار نیز از معافیتهایی برخوردار است که البته این معافیتها مشروط

است. اما راحل (ره) در این باره می فرماید: «کسی که می خواهد با دختری یا زنی ازدواج کند، نگاه به چهره، مو و مواضع زینت او بلکه سایر قسمت های بدن او غیر از عورتین تا حدی که او را بشناسد جایز است، مشروط به اینکه: الف - احتمال بدهد که نگاه او

موجب شناخت بیشتر خواهد شد. ب - احتمال توافق برای ازدواج باشد. ج - ازدواج فعلی او جایز باشد.»^{۳۲}

پس از بیان مباحث و معیارهای اصلی پوشش اسلامی زنان، به مواردی نیز اشاره می کنیم که استفاده از آنها در احکام و تعالیم دینی مذموم بوده و نهی شده اند.

یکی از این موارد، استفاده از لباس شهرت است. پوشیدن لباسی که در شأن کسی نباشد و موجب شهرت کاذب و انگشت نما شدن او شود و استفاده از آن، از نظر رنگ، شکل، جنس یا نحوه دوخت خارج از عرف جامعه باشد، لباس شهرت تلقی می شود. امام صادق علیه السلام در این باره می فرماید: «ان الله ینقض شهرة اللباس» خداوند دشمن کسی است که به واسطه لباس انگشت نما شود.^{۳۳}

لباس شهرت بر سه قسم است:

الف - لباس کمیاب، منحصر بفرد و غیر متعارفی که با الگوهای رایج جامعه سازگاری ندارد.

ب - لباسی که استفاده از آن در میان کفار، مشرکان و دشمنان اسلام رایج است. حضرت علی علیه السلام در این باره می فرماید: «لا تزال هذه الامة بخیر مالم یلبسوا اللباس العجم و

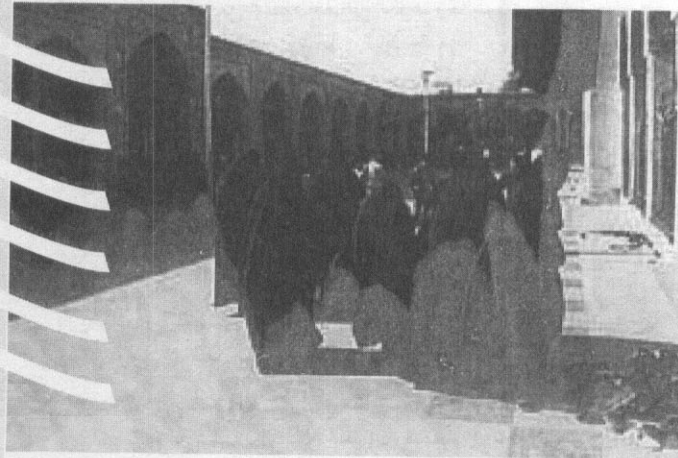
یطعموا اطعمة العجم فاذا فعلوا ذلک ضربهم الله بالذل» حال این امت همیشه نیکو خواهند بود تا زمانی که لباس بیگانگان را نپوشند و غذاهای آنان را نخورند و آن زمان که لباس و غذای بیگانگان را مصرف نمودند خداوند آنها را ذلیل خواهد کرد.^{۳۴}

ج - همانند سازی زن و مرد

لباس تفاخر، لباس مجلل، گرانیقیمت و غیر متعارفی است که برای فخر فروشی و تکبرورزی در میان مردم پوشیده می شود. این نوع لباس تقویت کننده صفت خودکامگی در انسان است که حاکمان و سلاطین جور و نیز ثروتمندان دنیا پرست از آن بهره می گرفته اند.

به یکدیگر در لباس: پیامبر فرمود: «لعن الله الرجل یلبس لبسه المرأة و المرأة تلبس لبس الرجل» خدا لعنت کند مردی را که لباس زن بپوشد و زنی که لباس مرد را بپوشد.^{۳۵}

از دیگر مواردی که در اسلام نسبت به آن نهی شده است، پوشیدن لباس تفاخر می باشد. لباس تفاخر، لباس مجلل، گران قیمت و غیرمعارفی است که برای فخرفروشی و تکبرورزی در میان مردم پوشیده می شود. این نوع لباس تقویت

کننده صفت خودکامگی در انسان است که حاکمان و سلاطین جور و نیز ثروتمندان دنیا پرست از آن بهره می گرفته اند. پیامبر فرمود: «من لبس ثوباً فاختلف فیه حسف الله به من سفیر جهنم» کسی که لباس بپوشد و در آن لباس تکبر ورزد، خداوند او را به گوشه ای از جهنم فرو برد.^{۳۶}

استفاده از لباسهای مصور و نقش دار نیز در احادیث نهی شده است چرا که موجب کم شخصیتی فرد می شود.

توازن بین پوشش اسلامی و شخصیت زن مسلمان

بطور کلی توصیه های اسلام در خصوص پوشش زنان مسلمان از ویژگیها و امتیازات خاصی برخوردار است که تأمین کننده شخصیت و منزلت و جودی زن می باشد. بخشی از این توصیه ها و احکام مربوط به رعایت حدود پوشش اسلامی که پوشش تمام اندام بدن زن به غیر از صورت و کفین دست را در بر می گیرد و نیز پرهیز از خودآرایی و جلوه گیری نامشروع بویژه در برابر نامحرمان، می باشد. علاوه بر این، تعالیم اسلامی توصیه به استفاده از جلباب و خمار برای پوشش سرو سینه، شلوار برای پوشش پاها و لباسهای گشاد و تمام قد برای پوشش اندام بدن می کنند. به کارگیری

توصیه های اسلام در خصوص پوشش زنان مسلمان از ویژگیها و امتیازات خاصی برخوردار است که تأمین کننده شخصیت و منزلت و جودی زن می باشد.

رنگهای روشن و در عین حال سنگین و غیرزننده که موجب جلب توجه نشود، پارچه هایی با جنس طبیعی از جمله پنبه و کتان تهیه شده باشند، پارچه های نرم و لطیف و در عین حال غیرنازک که بدن نما

نباشند از دیگر توصیه های اسلام در خصوص پوشش زنان است. البته باید گفت که بکارگیری شکل و مدل، رنگ و جنس لباسها در شرایط متنوع محیطی و در میان اقوام و قبایل مختلف با هم متفاوت است لذا یک تعریف جامع و مشخصی را برای الگوی پوشش تمامی زنان مسلمان نمی توان ارائه کرد. لیکن به لحاظ اهمیت و حساسیت این مسأله، اسلام قواعد کلی را برای

تبیین الگوی مناسب پوشش زنان ارائه نموده است که این الگوها تأثیر عمیق و گسترده ای را بر فرهنگ پوشش بانوان ایرانی داشته است.

لباس در میان افراد جامعه نوعی منزلت و شخصیت اجتماعی را بوجود می آورد و در ابعاد منفی ایجاد تفاخر و چشم هم چشمی می کند.

در بخش دوم مبحث به مسایلی همچون رابطه فرهنگ و لباس، رابطه لباس غربی با فرهنگ غربی، لباس و سرمایه داری، پدیده مد در لباس، عوامل مؤثر بر الگوی پوشش و شرایط فعلی بازار مصرف و الگوهای رایج پوشش زنان می پردازیم.

نوع لباس، نمادی از فرهنگ جامعه

لباس فراتر از یک نیاز طبیعی در زندگی انسان، امروزه بعنوان نمادی از فرهنگ جامعه محسوب می شود. که این نماد و شاخص فرهنگی در قالب خرده فرهنگها و ستهای قومی و قبیله ای بیشتر تجلی می کند، به گونه ای که برای بازشناسی و تمایز فرهنگهای مختلف از یکدیگر می توان از الگوی پوشش آنان بهره گرفت. در گذشته و در میان قبایل، نوع لباس افراد، نشانگر تعلق آنها به قوم یا قبیله خاصی بوده است. لباس علاوه بر کارکردهای فردی، پیامدهای اجتماعی گسترده و عمیقی نیز به همراه دارد. لباس در میان افراد جامعه، نوعی منزلت و شخصیت اجتماعی را بوجود می آورد و در ابعاد منفی ایجاد تفاخر و چشم هم چشمی می کند.

همچنین این مقوله یک ابزار مهم در جهت نفوذ فرهنگی در جوامع محسوب می شود که قدرتهای سلطه طلب و استعمارگر از این اهرم بنحو گسترده ای برای نفوذ فرهنگی در جوامع و گسترش ابتذال و بی بندوباری استفاده می کنند. تاریخ چهل ساله گذشته ایران بویژه قبل از پیروزی انقلاب اسلامی گواه بر این مدعا است. به کارگیری گسترده ژورنالهای خارجی که الگوهای پوشش غربی را ترویج می کنند در طراحی و تولید لباسهای زنانه نیز در همین راستا صورت می گیرد.

در کنار مسأله تأثیر متقابل فرهنگ و لباس بر یکدیگر، اثرگذاری اصول و ارزشهای اسلامی را بر الگوی پوشش زنان ایرانی نمی توان نادیده گرفت. پایداری زنان ایرانی به باورهای دینی و اصول ارزشی اسلام موجب شده است در کنار سلاقی فردی، هنجارها و خواسته های عرفی و عوامل تجاری از جمله تبلیغات، قیمت، مد و ...، تعالیم دینی بیشترین تأثیر را بر فرهنگ مصرف پوشاک زنان داشته باشد. باورهای دینی به دلیل عمومیت داشتن در میان افراد، قرار گرفتن در اعماق فکر و جان آدمی و نیز تأثیر گسترده و عمیق بر ابعاد مختلف زندگی انسان، از اهمیت دو چندان برخوردار است. عوامل تجاری در یک

فرآیند مقطعی و محدود می‌توانند بر الگوی مصرف تأثیر گذار باشند اما هیچگاه همانند انگیزه‌های ناشی از باورهای اصیل دینی نمی‌توانند پایدار باشند.

در بینش غربی، بر پایه اصل انسان محوری، تمامی فعالیتها و امکانات موجود، باید در جهت کامیابی و لذت جویی هر چه بیشتر انسان صرف شود

البته علاوه بر الگوی پوششی اسلام برای زنان، عوامل متعدد دیگری نیز بر فرهنگ مصرفی پوشاک زنان تأثیر داشته است که از آن جمله به عوامل جغرافیایی، اقلیمی، فرهنگ، آداب و رسوم، برهه تاریخی و زمانی، موقعیت اجتماعی و جایگاه طبقاتی افراد، شرایط اقتصادی، شرایط سنی و جنسی افراد، سیاست و تکنولوژی می‌توان اشاره کرد.

ارتباط مقوله لباس و فرهنگ را از جهت دیگری نیز می‌توان بررسی کرد و آن ارتباط لباس و پوشش غربی با فرهنگ غربی است. در یک بررسی دقیق می‌توان دریافت ریشه اصلی الگوی فعلی پوشش غربی که مروج ابتذال و بی بندوباری در جوامع به ظاهر متمدن و پیشرفته می‌باشد، به نوع باورها و اعتقادات آنان باز می‌گردد. در بینش غربی، بر پایه اصل انسان محوری، تمامی فعالیتها و امکانات موجود، باید در جهت کامیابی و لذت جویی هر چه بیشتر انسان صرف شود و لذا اندام بدن زن بصورت یک اهرم مؤثر در جهت ارضاء شهوات و نفسانیات بکار گرفته می‌شود. از این رو این اهرم هر چه ساده تر و بهتر باید در اختیار مرد قرار گیرد. پوشش زنان غربی عموماً شامل لباسهای کوتاه، تنگ و بدن نما می‌شود که جلوه بیشتری به اندام زن می‌بخشد و زمینه لذت جویی مرد را بیشتر فراهم می‌کند.

لباس و مقوله وابستگی اقتصادی

اثرات لباس در مقوله های اقتصادی نیز قابل توجه است. ارتباط تنگاتنگ لباس با فرهنگ جامعه و وابستگی اقتصادی آن بر صاحبان قدرت و سرمایه، متأسفانه لطمات بسیاری به الگوی مناسب و مطلوب پوشش در جامعه وارد نموده است. بسیاری از سرمایه داران ضمن ناآشنایی نسبت به معیارهای اسلامی و عدم پایبندی به آنها، تنها هدف خود را کسب سود و منفعت قرار داده اند و لذا برای دستیابی به آن از هیچ تلاشی فروگذار نیستند. از این رو مشاهده می‌شود ارزشهای والای دینی و فرهنگی جامعه قربانی مطامع اقتصادی سرمایه داران می‌گردد. برای زیر پا گذاشتن اصول و ارزشها، استفاده از الگوهای پوشش غربی، مارکها و مدل‌های خارجی بهترین ابزار و وسیله است. لذا طراحان لباس بویژه در عرصه پوشاک زنانه، با حمایت مالی قدرتهای سرمایه ای استفاده از ژورنال‌های خارجی را برای طراحی و تولید لباس در دستور کار خود قرار می‌دهند.

مسئله دیگر در مقوله لباس پدیده مدگرایی است. این پدیده که ساخته و پرداخته فرهنگ غربی است، موجب تجمل گرایی، مصرف گرایی مفرط، تفاخر و چشم هم چشمی، تزلزل شخصیت و اشتغالات نامطلوب ذهنی در فرد می‌شود و الگوهای کاذب و ضد ارزشی را ترویج می‌دهد.

بسیاری از سرمایه داران در عرصه پوشاک برای نیل به اهداف اقتصادی خود از پدیده مد بعنوان یک اهرم مناسب برای جلب مشتری و فروش بیشتر استفاده می‌کنند. ارائه الگوهای جدید و جذاب در مقاطع زمانی معین که عموماً بصورت تقلیدی و در قالبهای ضد ارزشی و غربی ارائه می‌شوند، نظر خریداران را به خود جلب می‌کند.

برای معرفی یک الگوی جدید بعنوان مد در جامعه و جلب نظر افراد برای استفاده از آن، تبلیغات بعنوان یک ابزار مؤثر و کارآمد بکارگرفته می‌شود. معرفی الگوها و قالبهای جدید پوشش از طریق رسانه ها و وسایل ارتباط جمعی از جمله رادیو و تلویزیون، اینترنت و بویژه ماهواره ها و شبکه های خارجی، همچنین ارائه مدل‌های جدید لباس در مجلات و نشریات بویژه زنانه، تبلیغ از طریق پوسترها و تراکت‌های تبلیغاتی، عرضه عمده الگوهای جدید در فروشگاههای بزرگ و مراکز عمده فروش همراه با تبلیغ و عرضه در ویتترین، طراحی مدل‌های جدید با استفاده از ژورنال‌های خارجی و بکارگرفتن الگوها و مدل‌های نو و جذاب از سوی افراد سرشناس و مورد علاقه مردم بویژه بازیگران در فیلم‌های سینمایی و تلویزیون و نیز ورزشکاران از جمله عوامل مد شدن لباس و پوشش خاصی در جامعه است.

البته گاهی دست اندرکاران و سیاستگذاران تولید و عرضه پوشاک برای مد شدن یک الگو، ابتدا آن را بصورتی محدود و با قیمت‌های بالا در میان اقشار مرفه جامعه، ترویج و ارائه می‌کنند.

برخورداری محدود گروهی از افراد جامعه از این الگو، نوعی امتیاز فردی و اجتماعی را در میان افراد بوجود می‌آورد و علاقمندی سایر اقشار جامعه را برای برخوردار شدن از آن مدل جدید بیشتر می‌کند. این زمینه مناسب موجب

می‌شود عرضه کنندگان در فرصت زمانی مناسب الگوی مربوطه را بصورت انبوه و در قیمت‌های متعادل در اختیار جامعه قرار دهند و این امر موجب مد شدن الگو در میان افراد جامعه شود. بهر حال با وجود فواید اقتصادی مدگرایی برای صاحبان قدرت و سرمایه، این پدیده پیامدهای منفی و زیانباری از نظر فرهنگی برای جامعه دارد.

در پایان این مقاله به الگوهای رایج پوشش زنان در بازار مصرفی می‌پردازیم: بطور کلی الگوهای پوشش زنان به سه بخش تقسیم می‌شوند:

الف - قالبها و الگوهای متعارف و مشترک پوشش ظاهری زنان.

ب - مدلها و طرحهای متنوع و متغیر که در قالب الگوهای

مشترک بکار گرفته می شوند.

ج - مدلها و طرحهایی که در شرایط خاص محیطی به کار گرفته می شوند.

قالبا و الگوهای مشترک پوشش ظاهری زنان با توجه به هویت فرهنگی جامعه ما کاملاً تعریف شده اند و مصادیق آن محدود است و استفاده از آنها در نقاط شهری و مناطق غیربومی متداول می باشد. این الگوها عبارتند از: ۱- چادر ۲- مانتو ۳- مقنعه ۴- روسری ۵- شلوار ۶- جوراب ۷- کفش. در هر یک از این قالبها و الگوهای متعارف و مشترک با توجه به شرایط زمانی و مکانی، مدلها و طرحهای متنوع و گسترده ای بکار گرفته می شود که بعنوان نمونه به برخی از این مدلها می توان اشاره کرد: چادر شامل دو مدل چادر معمولی و چادر عربی، همچنین چادر ساده یا طرح دار با جنسهای پارچه ای متنوع می شود.

مدل مانتوها از تنوع بسیاری برخوردار است که به عنوان نمونه با مانتوهای راسته (کوتاه یا بلند) مانتو کلوش، مانتو فون، کیمونویی، یقه دار یا بدون یقه، ساده یا پیله دار، چاک دار یا بدون چاک، مانتو خفاشی، بارانی و روپوشهای ساده و معمولی می توان اشاره کرد.

روسری ها از تنوع چندانی برخوردار نیستند و عمدتاً در قواره های ۹۰، ۱۰۰، ۱۲۰ سانتی به فروش می رسند. تنوع جنسی روسری ها بیشتر شامل کرپ خاویاری، ژورژت داخلی و خارجی با درصد مواد پلیملر بالاست. البته امروزه استفاده از روسری های نخ سبک و نیز روسری های سیلک هندی نیز در میان بانوان متداول شده است. مقنعه ها شامل دو نوع مقنعه پفی و مقنعه چانه دار می شود.

شلوارهای زنانه از نظر مدل، تنوع نسبتاً زیادی دارند که از آن جمله عبارتند از: شلوارهای معمولی پارچه ای بلند، شلوارهای کشی و استرج، شلوارهای ساق جورابی، پیله دار گشاد، شلوارهای مینی، لی اعم از گشاد و تنگ، چاک دار یا بدون چاک و...

جورابهای زنانه نیز شامل دو مدل جورابهای ساق کوتاه و ساق بلند یا شلواری می باشد. بخش سوم مدلها و طرحهایی که در شرایط خاصی محیطی بکار گرفته می شوند که از جمله آنها می توان به لباسهای محلی مربوط به قبایل مختلف و نقاط بومی و روستایی، لباسهای مجلسی اعم از مهمانی ها، جشن و عروسی یا عزاداری، لباسهای شغلی در برخی محیط های کاری همچون مدارس و بیمارستان ها و لباسهای زیرپوش و راحتی که بیشتر در درون خانه استفاده می شوند، اشاره کرد.

پی نوشتها:

* دانش آموخته دوره کارشناسی ارشد معارف اسلامی و مدیریت دانشگاه امام صادق علیه السلام

۱ - حداد عادل، غلامعلی، فرهنگ برهنگی و برهنگی فرهنگی، ص ۶۴

۲- مجموعه مقالات پوشش زن و عفاف، سازمان تبلیغات اسلامی

۳- ماهنامه صنعت نساجی، ص ۱۲۲

۴- سوره اعراف، آیه ۲۶

۵- کمپ، استورات، روانشناسی اجتماعی، سال ۱۳۶۹

۶- مجموعه مقالات پوشش و عفاف، سازمان تبلیغات اسلامی

۷- مطهری، مرتضی، مسئله حجاب، ص ۶۳

۸- سوره ص، آیه ۳۲

۹- سوره احزاب، آیه ۵۳

۱۰- سوره نور، آیه ۳۰

۱۱- بحار الانوار، ج ۴، ص ۳۱۱

۱۲- سوره احزاب، آیه ۳۲

۱۳- وسائل الشیعه، ج ۱۴، ص ۱۳۸

۱۴- سوره نور، آیه ۳۱

۱۵- همان

۱۶- همان

۱۷- سنن ابی داود، ج ۲، ص ۳۸۳

۱۸- سوره نور، آیه ۳۱

۱۹- سوره احزاب، آیه ۳۳

۲۰- نهج الفصاحه، ص ۳۶

۲۱- اما تخمینی (ره)، توضیح المسائل، ص ۳۶۵

۲۲- سوره نور، آیه ۳۱

۲۳- التحقیق فی الکلمات القرآن، ج ۳، ص ۱۲۹

۲۴- سوره احزاب، آیه ۵۹

۲۵- مصباح المنیر و لسان العرب، ج ۲، ص ۳۱۷

۲۶- میزان الحکمه، ج ۲، ص ۲۵

۲۷- همان

۲۸- وسائل الشیعه، ج ۳، ص ۲۵

۲۹- همان، باب ۲۹، حدیث ۱

۳۰- سوره نور، آیه ۳۰

۳۱- وسائل الشیعه، ج ۱۴، ابواب مقدمات نکاح، باب ۴۸، حدیث ۱

۳۲- عروة الوثقی، کتاب النکاح، مسئله ۳۵، ص ۳۲۹

۳۳- وسائل الشیعه، ج ۳، احکام الملابس، باب ۱۲، حدیث ۲

۳۴- همان، ص ۳۵۶

۳۵- میزان الحکمه، ج ۵، ص ۱۸

۳۶- وسائل الشیعه، ج ۳، ص ۳۶۸